Széchenyi Ágnes

Laudáció, versértelmezés a múltba nyúló kontextussal a 2024. évi Salvatore Quasimodo nemzetközi költői verseny nagydíjas verséről

Beck Tamás

Önarckép

Tömött táskákat cipel szemei alatt.
Minden válasza kitérő hadmozdulat.
Csupán szemcsarnoka áraszt tengerszagot.
Megvakult tükrök mélyén ázottan vacog.
Magányos, mint visszhangtalan szívdobbanás.
Poklokig fúrt artézi kút, melyből feltör a zokogás.
Guillotine zuhanó bárdjaként villan szeme fehérje.
Nemléte már lezajlott. Most történik létezése.

A majdnem régmúltban, a 60-as évek végétől, Kass János, a csodálatos grafikus készített egy sorozat polisztirol, utóbb porclán fejet. (A történeti igazsághoz azonban hozzátartozik, hogy a fej Kass János feleségének, Hajnal Gabriellának „találmánya" volt, az ő szőtte kék-piros falikárpitjai sorában megtaláljuk a Kass-fejek előzményeit, ihlető forrásait. Hajnal Gabriella adott a fejei szájába kést, virágot, patakokban dőlt a vörös és kék könny a textiliákból hurkolt arcokról.) Kass János térbeli fejei fehér papírból nőttek ki, s kerültek három dimenzióba, térbe. A szem ezeken az egyen-fejeken csukott. A fejek eredetileg üresek, a széria pusztán üres alapanyag volt, értelmezés után kiáltott. Aztán Kass János ezeket a fejeket maga is értelmezte, kiegészítette, sőt átadta barátainak, többek között Juhász Ferencnek, aki – mint sokan mások – íróeszközökkel teleírták a fejeket. Juhász verse tele van kérdésekkel „Mi van e zárt szemhéjak alatt?", „Mi van e tiszta fejben?", „Mi van e fehér dac-mosoly mögött?", „Mit rejtenek e fehér gömb-ősfalak?!", „Mi van a fejben odabent?" (Juhász Ferenc: Vers egy műanyag-koponyán, a koponya-búb pont-közepétől gyűrűsen körben a nyakig lefelé írva. In: *Írás egy jövendő őskoponyán*. Budapest, Szépirodalmi, 1974. 272–273.)

Messziről kezdem, tudom. De éppen nem elterelni akarom a szót, a figyelmet a Salvatore Quasimodo nemzetközi költői verseny díjazott verséről, hanem ellenkezőleg, beemelni Beck Tamást egy olyan hagyományba, amely azelőtt kezdődött, hogy ő megszületett volna. Egy olyan művészeti-gondolati folytonosságba, amiről – és határozottan elnézést k-rek tőle, ha tévedek – talán nincs is tudomása. Idézzük föl, az Arcanum adatbázis segítségével könnyen megtehetjük, a nyomtatott *Új Írás* 1972/7. számát. A cím- és hátoldalán, s belül a számban ott vannak Kass János fejei. Rögtön a címoldalon a teljesen fehér, natúr fej szájából vér szivárog. Gondoljon mindenki, amire akar. Van koponyává átrajzolt „röntgen"-fej a lapszámban, van repedezett és repedt fej, mindegyik csupa fájdalom. A rossz közérzet fejei. S van egy átlátszó műanyag fej is, belül át- és áthuzalozva, a hálózat felidézi a szögesdrótokat, de a mai számító-gépes, okostelefonos, technicizált világunkból visszanézve kétségbeejtő jóslatnak is hat. (Kass Jánosnak 1974-ben a Képzőművészeti Kiadónál megjelent egy önálló *Fejek* című kötete is.)

Beck Tamás *Önarcképe* határozottan meglepi az olvasót. Képzőművészeti műfajra utal a cím, holott betűkből, szavakból, mondatokból építkező verset olvasunk. Minden versben van önéletrajz, csak a legtöbbször felfejthetetlenül, áttéteken keresztül, amit a vers tökéletesen elfed, akár blokkol. Ez a cím azonban nemcsak feljogosítja, szinte fel is szólítja az olvasót, hogy azonosíthatja, azonosítsa a szerzőt és a lírai, versben beszélő én-t. S aztán mégsem ilyen direkt feltárulkozással kezdődik és folytatódik a vers. Nem is szólal meg az egyes szám első személy. Mintha egy harmadikról beszélne. Távolságtartó, szinte elidegenítő leírás következik egy arcról, egy síkban láttatott fejről, fényképről vagy tükörképről. Ahány sor, annyi kijelentőmondat. (Eggyel több, mert az utolsó sor két mondatot tartalmaz.) Az első sor újrafoglamazza a köznapi, közhelyes táskás szemeket. A mondatnak nincs alanya, csak azért képzeljük a szemek tulajdonosának Beck Tamást, mert a cím megengedi. Az önarckép a képzőművészetben valamiképp mindig kidolgozott, a fejhez tartozik orr, száj, fejforma. De itt a fókusz végig megmarad a szemeken. A fejből, az arcból csak a szemek a fontosak. Mert a szemből minden kiolvasható, ha figyelünk. A szem a lélek tükre – tartja a mondás. És valóban. Jönnek a súlyos, ritka szavak, a *hadmozdulat*, a *szemcsarnok* mellé illesztve a *tengerszag*, ami, miután megjelenik utána az *ázott vacogás,* visszamenőleg is elveszi a tenger jószagú emlékét, gondolatát. Inkább valami iszapos, nyúlós vízparti érzést kapunk. A *megvakult tükrök* közvetítik a hiábavalóságot, a vak tükör elveszítette eredeti funkcióját. A *poklokig fúrt kút* képe önmagában is súlyos, de Beck Tamás képes ezt is fokozni, mert nem

víz, nem ivóvíz, nem az élet fakad a kút mélyéről, hanem *zokogás*. Fokozásra fokozás jön, a tét emelkedik, sőt, hatványozódik, ahogy egy szempillantás alatt zuhanó *guillotine*, a halál, megsemmisít mindent. A szerkezet megint „hiányos", nem tudjuk meg, minek van vége. Dehogynem tudjuk. A tudatnak, az életnek, akár mindennek. S a hét verssor után jön a talányos nyolcadik, a két rövid mondatra tagolt álló zárósor: *Nemléte már lezajlott. Most történik létezése.* Grammatikailag hiányzik a birtokos mindkét mondatból.

Próbáljuk meg értelmezni ezt, de annak tudatában, hogy a versek sorai sohasem légmentesen vannak összeillesztve. Gondoljunk egy pillanatra Pilinszky rövid enigmáira. A látszólag sehogyan sem összeilleszthető soraira, amik, miután külön-külön egy-egy érzésvilágot illesztettünk hozzá, mégiscsak összezáródnak. A versíró támpontokat ad soraival a továbbgondoláshoz, de nélkülünk, az olvasók nélkül nem szólal meg a vers. Mi tesszük hozzá a magunk érzéseit. Ráhangolódunk, és a saját suta szavainkkal kerítünk hozzá történetet, mondjuk el, visszük tovább a bennünk kialakuló hangulatot, megrázkódást, asszociációs sort. Például így: a hét súlyos sor egy közelebbről meg nem nevezett, de végletes fájdalomról, elmondhatatlan vagy elmondani nem is akart tragédiáról szól, a nyolcadik első fele erőteljesen kimondja ennek visszavonhatatlanságát. Majd a folytatás ennek elrejtéséről, paradoxonként éppen az élet folytatásáról szól. Úgy, hogy viszi magával az elzárt, betokosodott fájdalmat. Ami nem tartozik senkire. Kizárólag arra, aki át tudja élni az első hét sorba zárt, moziszerű képekkel is megeleveníthető traumát. Aki átélte annak örömét, hogyan lehet megmutatni az elviselhetetlen fájdalmat. Az egész vers egy felhívás, de nem, nem arra, hogy *változtasd meg élted*. Nem Rilke szólal meg itt. Az *Archaikus Apolló-torzó*ról éppen a fej hiányzik, a szem. *Nem ismerhettük hallatlan fejét, / Melyben szeme almái értek. Ám a / Csonka test mégis izzik, mint a lámpa, / Melybe mintegy visszacsavarva ég / Nézése*. Itt nincs ilyesfajta emelkedettség. A görög istenek korunktól távol vannak. Mi a 20. század esendő, vergődő emberei vagyunk. Ez a vers arra szólít fel, hogy ha bárkivel találkozunk, gondoljunk tekintete mögé életet, sorsot. Ne ítéljünk, de akarjuk megérteni. Lássunk a világnak felkínált arc mögé. Lássuk meg az emberi lelkek és viszonyok mélyszerkezetét.

Erős imperatívusz.